

Gróf Teleki Pál és Adolf Hitler stratégiai dilemmáinak kereszteződése

A második bécsi döntés (1940) újragondolt összefüggései

Bevezetés

Dolgozatomban az 1940-es második bécsi döntés, vagyis Észak-Erdély visszatérésének mindezidáig a történetírásunk által kevés vagy semmilyen figyelmet nem kapott, rejtett összefüggéseit kívánom legalább szerény mértékben feltárni, és fölhívni a figyelmet néhány kulcsfontosságú momentumra, mindezt beleágyazva a korabeli nemzetközi, esetünkben az európai térbe és időbe. E vállalkozás kiindulópontja az a szerző által vallott történelmi-filozófiai felfogás, hogy a történelmet mindenekelőtt emberek csinálják, így a történelmi eseményekre a legtöbb esetben a szereplők személyisége, hajlamai, meggyőződései akár döntő komponenseknek szoktak bizonyulni.¹ A történelemben működő különféle erők a kulcspozícióban levő, illetve nagy befolyást gyakorló személyiségek körül forognak, de az is kétségtelen, hogy a történelmi személyiségek döntő mértékben saját koruk termékei, sőt megvalósítói is,² ez azonban nem mond ellent a fentebb leírtaknak, inkább tovább színezi a történelmet, amely tulajdonképpen bizonyos kaleidoszkópnak is tekinthető.

Vizsgálatunk tárgya a Horthy-korszak több évtizedes revíziós politikájának legnagyobb országgyarapítása, nevezetesen Észak-Erdély visszatérése Magyarországhoz a második bécsi döntés által 1940. augusztus 30-án. Előljáróban itt három történelmi tényezőt kell figyelembe vennünk. 1940 nyarán Adolf Hitler és a Harmadik Birodalom a kontinentális Európa ura volt. Ezzel párhuzamosan a sztálini szovjet-orosz világbirodalom, mely ekkor Németország szövetségese és gazdasági-kereskedelmi partnere volt, erős mozgást támasztott Kelet-Közép-

ERDŐS MÁRTON (1981), PhD-hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola. Budapesten él.

- 1 Lásd John Lukacs kitűnő történelmi és történelmi filozófiai munkásságát, amely magyarul is olvasható. A szerző sokat merített Lukacs gondolataiból.
- 2 Benoist, Alain de: *Zarathustra nyomában. Példabeszéd a jó európaiakhoz*. Budapest, 2002, Europa Authentica, 16, 20.

Európában és a Balkánon. A két világhatalomra törő birodalom, a német és az orosz közé kell elhelyeznünk Magyarországot és revíziós külpolitikáját.

Itt érkezünk el három történelemformáló történeti szereplőhöz, Adolf Hitlerhez, magyar vonatkozásban gróf Teleki Pálhoz és a háttérben megbúvó, de a szálakat biztos kézzel és cinikus reálpolitikával mozgató Joszif V. Sztálinhoz.

Kezdjük a Führerrel! E sorok írója egy korábbi tanulmányában már kifejtette, hogy ha 1940 nyarán Hitler megáll, és inkább tekintélyes méretű hódításai pacifikálásával foglalkozik, könnyen meglehet, hogy egy ún. „tripoláris világrend” alakul ki, benne három világhatalommal, az Amerikai Egyesült Államokkal, a hitleri Harmadik Birodalommal és a sztálini szovjet-orosz birodalommal. A történeti alternatíva a maga idejében nyitva állt.³ Hitler helyzetét azonban nézhetjük egy másik nézőpontból is. Ormos Mária hívja fel rá a figyelmet, hogy „az a néhány hónap, amely a nyugati hadjárat győzelmei és az angliai partraszállás végérvényes elejtése, valamint a keleti hadjárat megindítására irányuló döntés meghozatala között eltelt, vagyis az 1940. június végétől novemberig tartó időszak mindmáig elég rejtélyesnek tűnik Hitler vonalvezetése szempontjából.”⁴ Deborah S. Cornelius a német vezető stratégiai dilemmájáról beszél könyvében ezt az időszakot illetően.⁵ Triviálisan szólva tehát a Führer – hatalmának és sikereinek csúcán – a források alapján nem igazán tudta, hogy a sakktáblán mi legyen a következő lépés. Erre később még visszatérünk.

Ami Sztálint illeti, ő maga – szovjet-orosz kiadásban – ugyanazt tette ebben az időben, mint német diktátortársa, nekikezdett birodalma érdekeinek további érvényesítéséhez. Ennek első etapja az volt, hogy hozzálátott a kelet-közép-európai és balkáni status quo megmaradt részének felborításához. Letörölt három szuverén országot a térképről, nevezetesen a balti államokat (Litvánia, Lettország, Észtország), és azokat bekebelezte a Szovjetunióba. Finnországot megcsonkította területileg. E recept alapján készült Romániára is lecsapni, és diplomáciai lépéseket tett több térségbeli állam, Magyarország, Bulgária, sőt Jugoszlávia felé is, lehetséges partnereket keresve a szintén nagy tétekben menő játszámájához.⁶

Gróf Teleki Pál miniszterelnök és az erdélyi kérdés. Dolgozatom egyik kiindulópontját egy korabeli bennfentes szereplő, a külügyminisztérium munkatársa, Szegedy-Maszák Aladár által az emlékirataiban feltett húsbavágó kérdése képezi: „Ma az ember világosabban látja Teleki dilemmáját és az abból fakadó

3 Erdős Márton: 1941. június. Magyarország hadba lépése a Szovjetunió ellen. *Hitel*, 2017/6, 76–77.

4 Ormos Mária: *Hitler*. Budapest, 1993, T-Twins, 365. (A továbbiakban: Ormos.)

5 Cornelius Deborah C.: *Kutyaszorítóban. Magyarország és a második világháború*. Budapest, 2015, Rubicon Könyvek, 158–159. (A továbbiakban: Cornelius.)

6 *Olasz diplomáciai dokumentumok a második bécsi döntésről. Hogyan kaptuk vissza Észak-Erdélyt 1941-ben?* Szerk. és a bevezető tanulmányt írta: Réti György. Budapest, 2000, Aula, 1., 19., 21., 30., 38. iratok. (A továbbiakban: Réti.) *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához, 1936–1945*. V. kötet. Szerk. Juhász Gyula, 107. irat. (A továbbiakban: DIMK.)

ellentmondásos politikát, amely a sorstragédia klasszikus szabályai szerint végződött. Sok mindent megtett, amit alapjában véve ellenzett, károsnak tartott, nehogy utódja még többet és kártékonyabbat tegyen. *De ha tudta, hogy az erdélyi kérdés Pandora szelencéje, akkor miért vetette fel az erdélyi kérdést, és a biztosra vehető német ellenállás láttán miért nem ejtette el?*⁷

A másik kiindulópont első körben egy még érdekesebb történeti kérdés. Miért volt olyan nagyvonalú a Führer Észak-Erdély visszajuttatásával a magyarokhoz, miközben mind 1940 előtt, mind utána szinte feltétlenül Romániát támogatta Magyarországgal szemben?

A békét és stabilitást óhajtó német–olasz álláspont és a szovjet külpolitika aktivizálódása Kelet-Közép-Európában. Molotov külügyi népbiztos színre lép Erdély ügyében

1940. június 26-án a Szovjetunió rövid lejáratú ultimátumot adott át Románia vezetésének, hogy haladéktalanul üritse ki és adják át nekik Besszarábiát és Észak-Bukovinát.⁸ A szovjet vezetés azt is egyértelművé tette, hogy Romániával szemben Magyarország és Bulgária területi igényei teljes mértékben megalapozottak, és a célzás félreérthetetlen volt, hogy nincs kizárva egy esetleges szovjet–magyar–bolgár együttműködés a tekintetben, hogy együtt szorongassák meg Romániát.⁹ A dokumentumok azt tanúsítják, hogy Molotov külügyi népbiztos kifejezetten megértőnek és barátságosnak mutatkozott a magyar területi igényeket illetően, és leszámítva egy kisebb súrlódást, mármint hogy mi legyen az Észak-Bukovinában élő magyar közösséggel, a szovjet álláspont az egész nyár folyamán változatlan maradt.¹⁰ Molotov azt is értésére adta Kristóffy moszkvai magyar követnek, hogy a Szovjetunió egy jövőbeni békekonferencián a magyar területi követeléseket Romániával szemben még támogatni is fogja.¹¹ Emlékirataiban Szegedy-Maszák Aladár sem tartott elképzelhetetlennek egy ilyen együttműködést.¹²

A hitleri Harmadik Birodalom, illetve az ez időre már csak a másodhegedű szintjére süllyedt Olaszország viszont rossz szemmel nézte az orosz törekvéseket. Több okból is. A legelső és a legfontosabb tényező a román kőolaj kérdése,

7 Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanez...* I. kötet. Budapest, 1996, Európa–História, 324. (A továbbiakban: Szegedy-Maszák.)

8 Macartney C. A.: *Október tizenötödike. A modern Magyarország története, 1929–1945.* I. kötet. Budapest, 2006, a Gede Testvérek kiadása, 519, 521. (A továbbiakban: Macartney.)

9 Réti, 1. irat.

10 Réti, 1., 24., 42., 105., 113. iratok, DIMK, 159. irat. L. Balogh Béni: A második bécsi döntés. *Limes*, 2001/3, 65.

11 Macartney, 520. Nyári Gábor: *A Sándor-palotától a ravatalig. Teleki Pál második miniszterelnöksége, 1939–1941.* Piliscsaba–Budapest, 2015, Kairosz, 33. (A továbbiakban: Nyári.) Réti, 38. irat.

12 Szegedy-Maszák, 329.

amely területre mindkét tengelyhatalomnak égetően szüksége volt.¹³ Nem volt ínyükre az sem, hogy a Szovjetunióknak igényei vannak egy olyan övezetben, ahol a Führer és a Duce szerint is semmi keresnivalója. Igaz ugyan, hogy az 1939-es Molotov–Ribbentrop-paktum Besszarábiát a Szovjetunió érdekszférájába sorolta,¹⁴ de ahogy láttuk, ezt Sztálin máris megtoldotta Észak-Bukovinával. Hitler számára az is világos volt, hogy az oroszok nem fognak megállni a követelőzések terén. Az pedig végképp elfogadhatatlan volt számára, hogy ha a szovjetek a román kőolajmezőket is megszállnák, még erről is velük kéne egyezkednie.¹⁵ Azt pedig, hogy az oroszok a török tengerszorosokat is birtokba vegyék, és ott katonai támaszpontokat létesítsenek, még a lehetőségek világába sem tartozott Hitler gondolataiban. Röviden: A Führernek nem állt szándékában a Kelet-Balkánt Törökországig Sztálinnak ajándékozni.

A németek és az olaszok stabilitást és békét, másképpen fogalmazva status quót akartak ez időben e térségben, szóval azt sem akarták, hogy esetleg a helyi kisállamok egymás torkának essenek.¹⁶ Ennek egyedüli haszonélvezője a zavarosban szívesen halászó sztálini orosz világhatalom lett volna. További okok is voltak. A Führernek ekkor semmiféle világos fogalma nem volt arról, hogy a Wehrmacht Franciaország összezúzása után merre menjen tovább.¹⁷ Nem tudta, mit kezdjen a Brit Birodalommal, mely a világ minden kincséért sem volt hajlandó vele békét kötni Churchill masszív ellenállása folytán. Hitler ekkoriban több opcióval is eljátszadózott, de a stratégiai dilemmája változatlan maradt. Miközben sikerei csúcán állt. De nem volt könnyebb helyzetben gróf Teleki Pál miniszterelnök sem, akinek lelkét és gondolatait szintén alig feloldható stratégiai dilemmák gyötörték, ahogy már említettem.

Tárgyalások Romániával vagy magyar–román lokális háború? Az orosz beavatkozás kérdése

A tudós államférfi és miniszterelnök, gróf Teleki Pál még korábban azt nyilatkozta egyszer O'Malley budapesti angol követnek, hogy Magyarország senkitől sem akarja Erdélyt ajándékba kapni.¹⁸ Teleki két opcióval számolt, vagy tárgya-

13 Czettler Antal: *Teleki Pál és a magyar külpolitika, 1939–1941*. Budapest, 1997, Magvető, 142, 161. (A továbbiakban: Czettler.) Cornelius, 146. *Hitler hatvannyolc tárgyalása, 1839–1944*. I. kötet. Szerk. és a bevezető tanulmányt írta Ránki György. Budapest, 1983, Magvető, 3. irat. (A továbbiakban: *Hitler hatvannyolc tárgyalása*.)

14 Czettler, 125.

15 Szegedy-Maszák, 329–331.

16 Réti, 4., 17., 44., 51. iratok. L. Balogh Béni: A döntőbíráskodás kérdése a magyar–román kapcsolatokban 1940 nyarán. *Korunk*, 2012/3, 78.

17 Ormos, 371.

18 Szegedy-Maszák, 310.

lásos úton közvetlenül megegyezik a területi revízióról a román vezetéssel, vagy önálló magyar akció keretében háborúra kerül sor Romániával. Az Erdélylyel és a Trianonban a többi Romániának juttatott területet illetően nagyhatalmi beavatkozás nélkül szerette volna a számlákat vagy így, vagy úgy rendezni. A miniszterelnöknek azonban, már csak komoly politikai múltjából, tapasztalataiból adódóan, továbbá széles körű műveltségénél és tudásánál fogva tudnia kellett, hogy egyik út sem lesz járható, legalábbis maradéktalanul. 1940 nyarán már világos volt, főleg Besszarábia és Észak-Bukovina Szovjetunióhoz kerülése után, hogy ha a Magyar Honvédség lerohanja Romániát, Sztálin garantáltan nem marad tétlen, pláne ha olcsón és az orosz érdekeknek gyümölcsöző módon halászhat a zavarosban. Az sem lett volna kizárható, hogy magyar–román háború esetében nemcsak a Szovjetunió avatkozik be, hanem a balkáni aspirációkat továbbra is dédelgető Olaszország rendezni kezdi a számlát Jugoszláviával.¹⁹ Az egész Balkán lángba borult volna. Ami pedig a Führert illeti, aki ez idő tájt azt sem tudta biztosan, mi lesz a további lépése, sok mindent akart, de ezt semmiképpen sem. A másik opcióról, hogy a magyar revízió ügyét Romániával kétoldalú tárgyalásokkal lehet megnyugtató módon rendezni, a miniszterelnöknek már kiváló realitásérzékénél fogva sem lehettek illúziói.

Mi járhatott – lehetséges megoldás gyanánt – Teleki fejében ekkoriban? A források azt mutatják, hogy számolhatott a jóindulatú szovjet hozzáállással, nem volt kifogása az ellen, ha a Szovjetunió is akcióba lép, de ezt csak Jugoszlávia barátságos hozzáállása, esetleges diplomáciai támogatása révén tudta elképzelni.²⁰ A magyar érdekeket nézve az a történeti eshetőség nem lett volna rossz, ha a délszláv államot lerohanja Olaszország, ahogy már említettem.

Azt személy szerint kizártnak tartom, hogy egy esetleges Románia elleni közös háború alatt a Magyar Honvédség és a szovjet Vörös Hadsereg összeütkezésbe kerül az egyértelmű pozitív szovjet hozzáállás miatt.

Csakhogy pont ez az, amit Hitler semmilyen szín alatt nem akart.

A hitleri Harmadik Birodalom e nyarat azzal töltötte, hogy folyamatosan fenyegette a magyar vezetést, és farizeus módon a békét és stabilitást szajkózta, célozgatva arra is, hogy Magyarország lenne a békebontó.²¹

A szörényvári közvetlen magyar–román tárgyalások és az ahhoz vezető út. A pattanásig feszülő német–magyar viszony. Hitler nem akar döntőbíró lenni

Eközben Románia és Magyarország is mozgósított, és elmondhatjuk, hogy a katonai erőviszonyok egyáltalán nem voltak egyenlőtlenek, még egy lokális háborút

19 Czettler, 135.

20 Réti, 19. irat

21 Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke*. Budapest, 1993, Európa–História, 57–59. (A továbbiakban: Ullein-Reviczky.) Czettler, 124–132; Macartney, 526.

tekintve sem.²² Az oroszok tovább spekuláltak mind katonai, mind diplomáciai téren. A Szovjetunió legnagyobb ereje azonban a pszichológiai nyomásgyakorlásban és az idegháborúban rejlett.

1940 júliusában a Teleki vezette magyar küldöttség a Harmadik Birodalomba látogatott, és találkozott a Führerrel. Az álláspontok semmivel sem közeledtek egymáshoz. A magyar miniszterelnök közölte, ha szükséges, az Erdélykérdést a magyar hadsereg önállóan intézi el, amennyiben a románok nem hajlandók nem egyszerűen csak kétoldalú tárgyalásokra, hanem olyanokra, ahol érdemi eredményeket lehet elérni. Szóval, Teleki mindkét lehetőséget nyitva hagyta. Hitler ismét elsütött egy tőle megszokott szokásos hazugságot, amikor azt mondta, ha a magyarok háborúznak Romániával, akkor a Tengely részéről magukra maradnak.²³ Azt hiszem, az eddig felvázoltakból is jól látszik, hogy Németország és Olaszország aligha tanúsított volna jóindulatú semlegességet.

Hitler nem mutatott készséget, hogy akár olasz partnerével a döntőbíráskodás eszközéhez nyúljon, és ezt az álláspontját még nagyon sokáig fenntartotta.²⁴ A találkozó eredménye a nullával volt egyenlő. A német fenyegetőzések folytatódtak, a Wilhelmstrasse közvetlenül a találkozó előtt még azt a patront is elsütötte, hogy kérdésessé teszik Magyarország nyugati határait, ha kitör a háború Romániával.²⁵

Károly román király eközben felajánlkozott Németországnak, hogy minden igényét kielégíti,²⁶ e tényt a Führer nem is habozott a találkozáson a magyar vezetés figyelmébe ajánlani.²⁷ Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy Hitler a román király értésére adta, hogy országának Bulgária és Magyarország irányában is területi engedményeket kell tennie.²⁸ Persze a korbács mellett jött a méz is. A Führer nyilvánvalóvá tette, ha Románia rendezi a területi kérdéseket a szomszédjaival, akkor Németország garantálni fogja az új román határokat.²⁹

További diplomáciai manőverezések, nyomásgyakorlások eredményeképpen 1940 augusztusára világossá vált, hogy a román-magyar közvetlen tárgyalásoknak megteremtődtek a meglehetősen kényszerű feltételei.³⁰

A lefixált helyszín végül Turnu Severin, magyarul Szörényvár, Duna-parti román város lett.

Hamarosan kiderült azonban, hogy a Hory András volt varsói magyar követ vezette magyar delegációt a románok megvezették. Belekötöttek Hory ajánló-

22 Cornelius, 147-148.

23 *Hitler hatvannyolc tárgyalása*, 3. irat, Czettler, 135-139. Dombrády Lóránd - Tóth Sándor: *A Magyar Királyi Honvédség, 1919-1945*. Budapest, 1987, Zrínyi, 154-155.

24 Szegedy-Maszák, 330; Czettler, 164; Nyári, 34.

25 Macartney, 526.

26 Macartney, 527.

27 *Hitler hatvannyolc tárgyalása*, 3. irat.

28 Macartney, 528. Cornelius, 146.

29 Czettler, 153. *Hitler hatvannyolc tárgyalása*, 4. irat

30 Cornelius, 146-147; Macartney, 531-534; Czettler, 140-143.

levelébe, és húzták az időt.³¹ Még súlyosabb probléma is a felszínre került. A román fél, melyet Valeriu Pop vezetett, semmi másról nem volt hajlandó tárgyalni, mint a lakosságcsere kérdéséről, és csak jelentéktelen nagyságú területeket voltak hajlandók átengedni.³² Ez teljesen értelmetlen volt, mert az akkori Magyarország területén néhány tízezernél több román nem élt.³³ Miközben az erdélyi magyarság összlétszáma 1,5 és 2 millió fő közöttire volt tehető, a Székelyföldről már nem is beszélve, ahol egy tömbben élt a több százezer főt számláló székelység.³⁴ A magyar fél teljesen korrekt módon elsősorban területi kérdésekről kívánt tárgyalni, és tekintettel Erdély és a Partium tarka etnográfiai és néprajzi viszonyaira, a lakosságcserevel kombinált jelentős területátengedést tartotta ésszerű megoldásnak.³⁵

A románok, élükön Valeriu Pop delegátusvezetővel hallani sem akartak erről.³⁶ Teleki tárgyalásos opciója – ahogyan ő már előre tudta – megbukott.

Szörényvár éppolyan hiábavaló találkozónak bizonyult, mint az előző hónapban a Führerrel való eszmecsere.

Magyar elképzelések a területi revízióról

Gróf Teleki Pál nemcsak politikusi és államférfiúi képességekkel is megáldott magyar miniszterelnök volt, hanem országos és nemzetközi hírnévnek örvendő földrajztudós is, a kelet-közép-európai és balkáni etnográfiai és néprajzi viszonyok avatott szakértője. Nem hagyható figyelmen kívül erdélyi származású arisztokrata volta sem.³⁷ Továbbá emiatt is szívügye a Szent István király által teremtett magyar állam ékkövének számító Erdély sorsa.

Ebből kifolyólag még mérlegelni sem volt hajlandó azokat a meglehetősen kelleetlenül és félszívvel tett román javaslatokat, amelyek „végleges rendezésként” csak a Partium magyarlakta sávját jutatta volna vissza Magyarországnak, nagyjából a Nagyszalonta-Nagyvárad-Szatmárnémeti vonalig.³⁸

Reálpolitikusként látta, hogy ez éppúgy kivitelezhetetlen végleges rendezésként, mint a korabeli magyar közvéleményben elterjedt „Mindent vissza!” kívánalma. Ez egyébként ellenkező előjellel rímelt a románok „Egy barázdát sem!” szlogenjével. Sőt. A románok a Tiszáig kíváncsoztak szívük legmélyén, miköz-

31 Nyári, 35.

32 Macartney, 534; Ullein-Reviczky, 59.

33 Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 1999, Osiris, 186. (A továbbiakban: Romsics.)

34 Romsics, 143.

35 Macartney, 535; Czettler, 147.

36 Hory, András: *Bukaresttől Varsóig*. Budapest, 1987, Gondolat, 326.

37 Nyári, 15.

38 Réti, 51. irat; Macartney, 531.

ben a magyar Tiszántúl lényegében véve színmagyar terület volt, elenyésző román lakossággal.

Teleki elképzelése az volt, hogy a Trianonban Romániához csatolt magyar területeket a Maros természetes határvonaláig kéri vissza, de a Székelyfölddel együtt. Bölcsen meghagyta volna a főként román és német lakosságú déli részeket Romániának, pedig ezek ásványkincsekben gazdag területek voltak, és iparilag is fejlettek.³⁹ Gazdag és virágzó ősi szász városok is feküdtek ezen a területen. A Bánát román részének visszaadására nem gondolt. Délen a Maros, keleten a Kárpátok természetes határvonalával az egész visszakért terület organikus egységet képezett volna. A miniszterelnök Hitlernek azt a kérését is hajlandó volt figyelembe venni, hogy a régi szász és sváb területek Romániánál maradjanak.⁴⁰

A szerző véleménye szerint, ha ez az elképzelés valósul meg, a lakosságcsere is lett volna realitása, mert nem milliós embertömegekről lett volna szó. A történelem többnyire azonban nem szép tervek realizálásáról szokott szólni...

A második bécsi döntés heresztútján

1940. augusztus utolsó hetére pattanásig feszült a helyzet Kelet-Közép-Európában. A magyar vezetés, élén a miniszterelnökkel – miután a szőrényvári tárgyalások teljes fiaskóval végződtek, és az azutáni román javaslatok értékelhetetlennek bizonyultak – elszánta magát a Románia elleni háborúra. Magyarország tekintélyes haderőt vonultatott fel a magyar–román határon, kb. 400 000 főt, amellyel szemben a románok 450 000 fős hadereje állt szemben.⁴¹ A honvédség haderőinek északi szárnya Nagybaczoni Nagy Vilmos tábornok parancsnoksága alatt állt, aki emlékirataiban érzékletes képet fest az akkori helyzetről. Egyébként ebből azt is megtudhatjuk, mekkora volt az öröme, amikor a háború helyett a diadalmas bevonulás jutott neki és katonáinak osztályrészül.⁴²

Aztán Románia körül még inkább szorulni kezdett a hurok, ugyanis híradás érkezett arról, hogy a szovjetek csapatösszevonásokat végeznek a szovjet–román határon, és egyre fenyegetőbben lépnek fel.⁴³ Az oroszok ismét nem mulasztották el az alkalmat, hogy a magyar területi igényeket a románok ellen megalapozottnak tartsák.⁴⁴

Említettem, hogy a Führer egész nyáron tartotta magát ahhoz, hogy ő márpedig nem lesz döntőbíró ebben az ügyben. Aztán az orosz fejlemények és Teleki hajthatatlansága miatt Hitler végrehajtotta pálfordulását. Fölcsapott döntőbí-

39 Réti, 78., 79. iratok.

40 *Hitler hatvannyalc tárgyalása*, 4. irat.

41 Cornelius, 148.

42 Nagybaczoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendő, 1938–1945*. Budapest, 1986, Gondolat, 49–60.

43 Cornelius, 148; Macartney, 537; Szegedy-Maszák, 330.

44 Réti, 105. irat.

rónak. Mondanom sem kell, hogy a románok a legutolsó pillanatban egyenesen kérték a döntőbíráskodást.⁴⁵ Az is hozzátartozik az igazsághoz, hogy ezt katonai vonalon és nem hivatalosan a németbarátságáról már akkoriban közismert Werth Henrik, a Honvéd Vezérkar főnöke is kérte.⁴⁶ (Teleki nagy bosszúságára) a Führer kikötötte, hogy a magyar igényeknek, amelyről fentebb már szoltunk, csak a kétharmadát szükséges kielégíteni.⁴⁷

A német vezető ezután a magyar és a román delegációt Bécsbe rendelte, ahol mindkét meghívott fél azt hitte, hogy komoly tárgyalások következnek a németekkel és az olaszokkal.⁴⁸ Ebben a reményükben csatlakozniuk kellett.

A magyar delegáció érkezett meg hamarabb, Teleki csak megfigyelői minőségben volt tagja a küldöttségnek.⁴⁹ A német és olasz fél közölte, hogy a döntőbírói ítéletet meghozták, és azt mindkét félnek mint végleges rendezést el kell fogadnia.⁵⁰ Az arroganciájáról és diplomáciai inkompetenciájáról ismert von Ribbentrop német külügyminiszter a magyarok fagyos fogadtatása után nem szalasztotta el az alkalmat, hogy jó alaposan összeveessen gróf Teleki Pállal.⁵¹ Amikor a román delegáció is megérkezett, kellemesebb hangnemre váltott, de velük is közölte, hogy megmásíthatatlan határozat született.⁵²

Ezután létrejött az ún. második bécsi döntés, melyet a magyar és román fél is elfogadott. (Volt más választásuk?)

A Partium északi fele Máramaros vármegyével, továbbá Erdély északi része a Székelyfölddel, valamint Kolozsvárral visszakerült Magyarországhoz. Így a Keleti-Kárpátokkal Magyarországnak védhető és természetes határa lett Keleten. A déli határ viszont maga volt a megtestesült abszurditás, arról nem is beszélve, hogy katonailag védhetetlen volt, Székelyföld pedig zsák formában ékelődött be a román területekbe. Nagyvárad, Kolozsvár és Marosvásárhely határszélre került, de olyan szinten, hogy Kolozsvár városa magyar lett, az elektromos- és vízművek viszont román területen maradtak.⁵³ Marosvásárhelytől közvetlenül nyugatra az új határ hirtelen fölfelé ívelt, így Segesvár román kézen maradt. Miért? Ez a beszögellés fontos földgázmező volt, mely a Göring-féle gazdasági érdekeltségekhez tartozott.⁵⁴ Torda pedig fejlett iparváros volt.

45 Czettler, 156–157. Gulyás László: *A Horthy-korszak külpolitikája 5. A revíziós sikerek 2. A második bécsi döntés, 1939–1940.* Máriabesnyő, 2018, Attraktor, 232.

46 Szegedy-Maszák, 326.

47 Réti, 112. irat.

48 Réti, 108. irat, Nyári, 36; Czettler, 154.

49 Czettler, 154.

50 Cornelius, 150.

51 Nyári, 36.

52 Uo.

53 Macartney, 541.

54 Uo.

Így a Magyar Királyság több mint 43 500 km²-nyi területtel gyarapodott, enyhe magyar többséggel.⁵⁵

Következtetések

Miután megismerkedtünk a második bécsi döntés összefoglaló igénnyel tömören megírt történetével, a címben is jelzett, és a bevezetésben fölített kérdésekre próbálok meg nem csalhatatlan és lezárt választ, hanem egy olyan interpretációt fölvezetni, mely talán közelebb vihet legalább szerény mértékben a történeti igazsághoz, és továbbgondolásra készíti az Olvasót. Ugyanis legfőbb célom e művel is a gondolatébresztés és a történetileg feldolgozottak hitt és vélt témá(k) újragondolása.

1940 nyarán a Führer hatalma és sikerei csúcán állt. Mégsem tudta eldönteni, hogy a sakktáblán mi legyen a következő lépés. Ormos Mária találóan állapítja meg, hogy a végül végleg elvetett angliai partraszállás ugyanolyan kalandorságnak bizonyult volna, mint később annak bizonyult a Barbarossaterv a Szovjetunió ellen.⁵⁶ A dolog német szemszögből roppant egyszerű lett volna nézetem szerint: ha megállnak, és hódításaik pacifikálásával foglalkoznak. Nagy-Britannia ugyan nem kért békét, de egyedül maradt. Az USA nem volt hadviselő fél. Sztálin szovjet-orosz világbirodalma a szövetségese volt. Hitler még politikai végakaratóban is elismerte 1945 tavaszán, hogy bánja, miért is nem egyezett meg Sztálinnal.⁵⁷ Történetünkéből is kiderül, hogy a szovjet vezető leginkább a Kelet-Balkán és a török tengerszorosok érdekelték.

Még érthetlenebb első körben az, hogy a második bécsi döntést leszámítva, tehát mind előtte, mind utána Hitler mindig is a románokat támogatta. A lehetséges válasz Hitler stratégiai dilemmájának háza táján van. Nem tudta 1940 forró nyarán eldönteni, hogy további egyezséget kössön-e Sztálinnal az érdekszférákról, vagy távlatilag megtámadja, főleg ha Nagy-Britannia továbbra sem kér békét. A Führer egyébként azt sem tudta eldönteni, hogy akkor mi legyen a Brit Birodalommal.

Ez a felvázolt univerzális bizonytalanság lehet a magyarázata annak, hogy a Führer minden szándéka, meggyőződése, hajlama ellenére engedett a magyaroknak.

Még nehezebb Szegedy-Maszák Aladár kérdésfeltevése gróf Teleki Pállal kapcsolatban. Ha a miniszterelnök tudta, hogy az erdélyi kérdés Pandora szelencéje, miért is engedte szabadjárá? És miért nem ejtette el, mikor acélkemény német ellenállással találkozott? Adhat valamiféle választ a kérdésre, hogy Erdély ügye nemcsak a magyarságnak, hanem személy szerint neki is becsületbeli

55 Cornelius, 150–151; Czettler, 159.

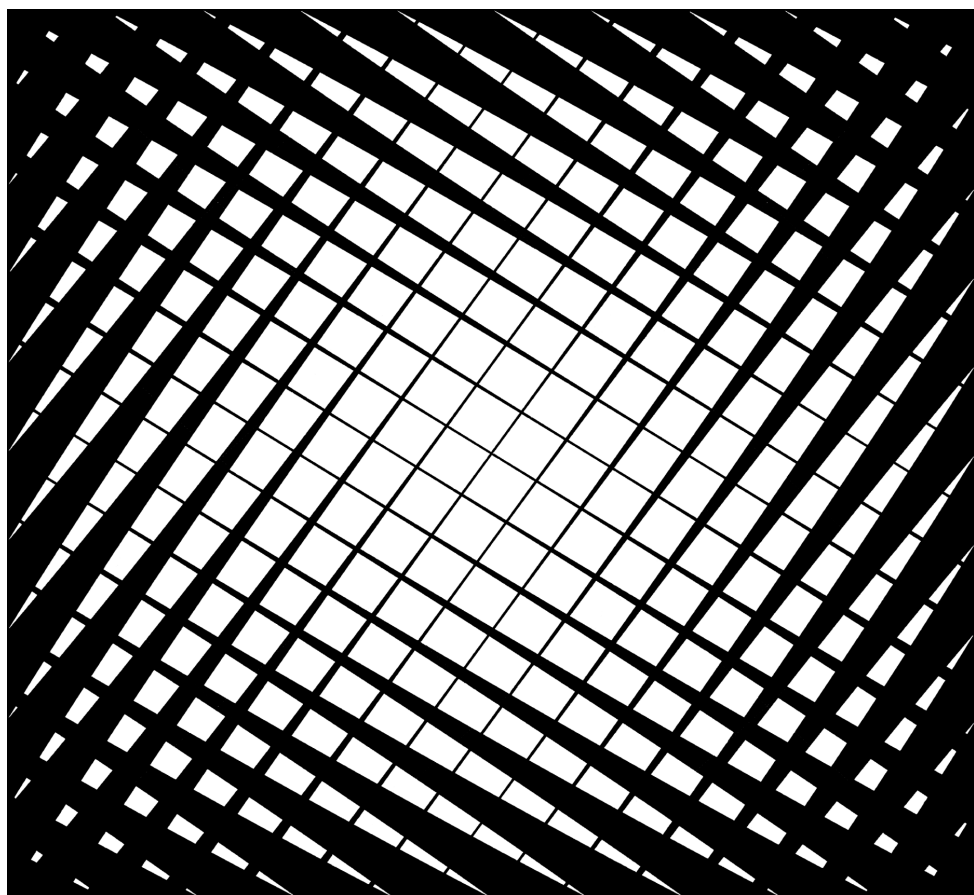
56 Ormos, 385.

57 Ormos, 460.

ügye volt. Túlságosan nagy volt minden szempontból a súlya ahhoz, hogy rendezése komolyabb halasztást szenvedjen, miután a Dél-Felvidék és Kárpátalja már hazatért. Talán kedvezőnek ítélte meg a történeti pillanatot, megérezve a Führer elementáris bizonytalanságát, de érzékelve a szovjet reláció fontosságát is.

Akárhogy is nézzük a dolgot, Teleki akarva-akaratlanul olyan dolgokra kényszerítette rá a hatalma és sikerei csúcán álló Führert, kihasználva az ezzel párosuló stratégiai dilemmáit, amelyet Hitler egyáltalán nem akart. Elérte – közvetve –, hogy a Szovjetunió nem tette be a lábát a Kelet-Balkánra. Mégsem érte el az összes célját, és mély depresszióba zuhant,⁵⁸ de mégiscsak végrehajtotta a legnagyobb volumenű országgyarapítást.

Az európai világháborúban.⁵⁹ Háború és vérontás nélkül.

58 Szegedy-Maszák, 323–324.

59 John Lukacs remek kifejezése a második világháború 1941-ig tartó időszakára.